

การปลูกและจัดการสักเชิงเศรษฐกิจ สำหรับเกษตรกรและภาคเอกชน

อรุณี ภู่อุตสาหกรรม

นักวิชาการป่าไม้ ชำนาญการพิเศษ

กลุ่มงานเศรษฐกิจป่าไม้ สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ กรมป่าไม้

คำนำ

สักเป็นไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในอดีตเป็นสินค้าที่ส่งออก ทำรายได้หลักให้กับประเทศ เป็นชนิดไม้พื้นเมืองของไทย ในป่าธรรมชาติขึ้นกระจายอยู่ทั่วไปในภาคเหนือและภาคกลางตอนบน ปัจจุบันไม้สักในป่าธรรมชาติลดน้อยลง ทำให้มีการปลูกสักกันเพิ่มมากขึ้น โดยกรมป่าไม้ได้ส่งเสริมให้ภาคเอกชนและเกษตรกรปลูกสวนป่าเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งพบว่าสักเป็นชนิดไม้ที่ประชาชนนิยมปลูกกันมาก แต่การดำเนินงานที่ผ่านมา ผู้ปลูกประสบปัญหาต่างๆ ได้แก่ การปลูกในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม การขาดความรู้ ความเข้าใจในการปลูก และการจัดการ ไม่มีการตัดขยายระยะ การลงทุนที่ต้องใช้เวลานาน ทำให้บางรายมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ไปปลูกพืชชนิดอื่นแทน แต่ยังมีผู้ปลูกสักต่อเนื่องและที่สนใจปลูกเพิ่มใหม่อีก โดยเฉพาะจากการส่งเสริมปลูกสักที่ผ่านมาพบว่ามีผู้ที่ประสบผลสำเร็จ สามารถปลูกสักให้เติบโตดี ตัดฟันมาใช้ประโยชน์ และขายได้แล้ว จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการปลูกสวนสักของภาคเอกชนโดยการสำรวจพื้นที่ และการสัมภาษณ์ผู้ปลูก ทำให้ได้รับองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ และประสบการณ์จากการดำเนินงานของภาคเอกชน และเกษตรกร จึงได้รวบรวม สรุปการปลูก และการจัดการสักเชิงเศรษฐกิจ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจปลูกสัก ลดความเสี่ยงในการลงทุน การปลูกสักให้เติบโตดี มีผลตอบแทนคุ้มค่าต่อการลงทุน

การปลูกสักของภาคเอกชนที่ผ่านมา ผู้ปลูกไม่ได้คาดหวังเพียงผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจเท่านั้น ต่างเล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คนรุ่นหลังต่อไป ดังนั้นนอกจากคำขอขอบคุณต่อผู้ปลูกสวนป่าที่ได้มีความตั้งใจและพยายามในการปลูกและดูแลสวนป่าสักให้มีผลผลิตไม้ใช้สอยในประเทศ รัฐควรให้ความสำคัญและสนับสนุนอย่างจริงจัง ทั้งด้านการผลิตและการตลาด

สารบัญ

	หน้า
1. บทนำ	5
2. ระเบียบ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสัก	7
3. สิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการลงทุนปลูกสัก	8
4. การกำหนดรอบหมุนเวียนและการปลูกให้เป็นระบบ	12
5. รูปแบบการปลูกไม้สัก	14
6. การปลูกและบำรุงดูแลรักษา	17
7. ระยะห่างระหว่างต้น	21
8. การลิดกิ่ง	21
9. การตัดขยายระยะ	22
10. การใช้ประโยชน์ไม้สักจากสวนป่า	26
11. บรรณานุกรม	28

1. บทนำ

สัก (*Tectona grandis*.) ในประเทศไทยมีเพียงชนิดเดียว แต่อาจมีชื่อเรียกอื่นๆ เช่น สักทอง สักหิน สักชีควาย ตามลักษณะเนื้อไม้ หรือสีที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจเป็นผลจากปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน เช่น ปริมาณน้ำฝน ชนิดดิน และแร่ธาตุ หรือลักษณะทางพันธุกรรม โดยทั่วไปสักมีการกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติในป่าเบญจพรรณ บริเวณภาคเหนือ และภาคกลางตอนบนของประเทศไทย สักเป็นไม้ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ ในอดีตเป็นสินค้าส่งออกที่นำรายได้หลักสู่ประเทศไทยรองจากข้าว ปัจจุบันประเทศไทยขาดแคลนไม้สักใช้ในอุตสาหกรรมต้องนำเข้าไม้สักจากประเทศเพื่อนบ้าน สักจากป่าธรรมชาติมีปริมาณลดน้อยลงและราคาสูงขึ้น ตั้งแต่ 25,000 - 60,000 บาทต่อลูกบาศก์เมตร ขึ้นอยู่กับคุณภาพของไม้ ขนาดความโตและอายุ ปัจจุบันมีแนวโน้มการใช้ไม้สักจากสวนป่าเพิ่มมากขึ้น

ในอดีตได้กำหนดรอบตัดฟันไม้สักไว้ที่อายุ 60 ปี ภายหลังกรมป่าไม้ได้มีการเปลี่ยนแปลง กำหนดรอบตัดฟันที่อายุ 30 ปี การกำหนดรอบตัดฟันสักอำวนย (2535) กล่าวว่า กรมป่าไม้กำหนดรอบหมุนเวียน (rotation) ไม้สักสวนป่าไว้ 60 ปี นั้นนานเกินไป เป็นการสูญเสียโอกาส เสียเวลา และสูญเสียค่าทางเศรษฐกิจด้วยไม้สักอายุ 40 ปี มีความโต (ขนาดเส้นรอบวงที่ระดับ 1.30 เมตร จากพื้นดิน) ได้ 205 เซนติเมตร ก็แสดงว่าไม้สักมีอัตราความโตเฉลี่ยปีละ 5.1 เซนติเมตร ซึ่งเป็นไม้ที่โตเร็วพอสมควร และจะใช้เวลาเพียง 37 ปี ก็จะโตถึงขนาดจำกัดคือ 190 เซนติเมตร ทั้งนี้เป็นการปลูกแบบธรรมชาติ ไม่มีการให้น้ำ ปุ๋ย แต่ประการใด แต่มีการกำจัดวัชพืช และตัดขยายระยะตามปกติเท่านั้น **สิ่งเหล่านี้เป็นหลักฐานในการพิสูจน์ว่าเราสามารถลดรอบหมุนเวียนของไม้สักที่ปลูกลงได้อีก เมื่อมีการปฏิบัติต่อสวนสักที่ปลูกโดยใช้หลักวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีใหม่เข้าช่วย** หากได้มีการบำรุงรักษาอย่างดี ให้น้ำให้ปุ๋ยตามแบบการปลูกต้นไม้เพื่อหวังผลทางเศรษฐกิจ ไม้สักก็จะกลายเป็นต้นไม้ประเภทที่โตเร็วมากชนิดหนึ่ง เช่นในบางประเทศในทวีปอเมริกาใต้ เช่น เปรู บราซิล ได้มีการ

ปลูกไม้สักเชิงเศรษฐกิจและกำหนดรอบหมุนเวียนการตัดฟันไว้เพียง 12 - 15 ปี เท่านั้น ดังนั้นการปลูกไม้สักในประเทศไทย โดยกำหนดรอบตัดฟันสั้นๆ ไม่เกิน 15 ปี จึงมีโอกาสเป็นไปได้มาก

ในปี พ.ศ. 2537 รัฐบาลโดยกรมป่าไม้ได้ส่งเสริมให้ภาคเอกชนปลูกสวนป่าเพื่อการค้า ซึ่งสักเป็นพันธุ์ไม้ที่ประชาชนนิยมปลูกกันมากที่สุด มีการปลูกกระจายอยู่ทั่วประเทศ ปัจจุบันมีผลผลิตไม้สักจากสวนป่าเอกชนแล้ว ซึ่งการดำเนินงานปลูกสวนป่าของภาคเอกชนที่ผ่านมาประสบปัญหาต่างๆ ทำให้เกษตรกรยกเลิกการปลูกสัก และเปลี่ยนไปปลูกพืชชนิดอื่นแทน ซึ่งปัญหาในการปลูกสักของภาคเอกชนได้แก่

- 1) สักเติบโตไม่ดี หรือเติบโตช้า แคระแกร็น เนื่องจากการปลูกในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม เช่น ปลูกในที่น้ำ พื้นที่น้ำท่วมขัง หรือบนดินลูกรัง เป็นต้น
- 2) การใช้กล้าไม้ที่ไม่มีคุณภาพ หรือไม่ได้คัดเลือกจากแม่ไม้พันธุ์ดี
- 3) การปลูกด้วยระยะปลูก หรือระยะห่างระหว่างต้นที่ชิดเกินไป คือ ระยะ 2 x 2 เมตร เป็นต้น
- 4) การจัดการไม่ดี ไม่มีการตัดขยายระยะ ปล่อยให้สักขึ้นหนาแน่นเกินไป ทำให้ต้นมีขนาดเล็ก ไม้โต
- 5) ขาดเงินทุนหมุนเวียน
- 6) มีที่ดินจำกัด หรือไม่สามารถรอให้ต้นไม้โต เนื่องจากไม่มีรายได้ หรือต้องการปลูกพืชอื่นที่ผลตอบแทนดีกว่า

สำหรับเกษตรกรที่ยังปลูกสักต่อเนื่องอยู่ มีเหตุผล หรือปัจจัยเกี่ยวข้อง ดังนี้

- 1) ผู้ปลูกมีที่ดินว่างเปล่า ไม่ได้ใช้ประโยชน์ หรือมีที่ดินเหลือเพียงพอในการปลูกสวนป่า
- 2) ผู้ปลูก มีการจัดการสวนป่าดี เติบโตดี มีการตัดขยายระยะ
- 3) พื้นที่มีความเหมาะสมต่อการเติบโตของสัก
- 4) มีเงินทุน หรือมีรายได้จากอาชีพอื่น ระหว่างรอให้ต้นไม้โต
- 5) ต้องการอนุรักษทรัพย์การป่าไม้ ต้องการรักษาลิ่งแวดล้อม

การปลูกสัก มีวิธีปลูกและจัดการแตกต่างจากการทำการเกษตร หรือ การทำสวนผลไม้ คือต้องการผลผลิตด้านเนื้อไม้ โดยราคาไม้ขึ้นกับคุณภาพ ขนาด และอายุของต้นไม้ ดังนั้นการปลูกสักให้ประสบผลสำเร็จ จำเป็นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของพื้นที่ การจัดการ รูปแบบการปลูก ขนาดของพื้นที่ ค่าใช้จ่าย ในการลงทุน และควรวางแผนการปลูกให้เป็นระบบรอบหมุนเวียน เพื่อให้ตัดไม้ ในพื้นที่ได้อย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 1 สวนสักของภาคเอกชน
จังหวัดนครสวรรค์
อายุ 9 ปี

2. ระเบียบ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสัก

ประชาชนสามารถปลูกต้นสักในที่ดินกรรมสิทธิ์ของตนเองได้ สำหรับการตัดไม้สัก หรือการทำไม้ออก ผู้ปลูกต้องปฏิบัติตาม**พระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ. 2535** โดยการนำที่ดินที่ปลูกไม้สักไปขึ้นทะเบียนสวนป่า กรมป่าไม้จะออก หนังสือรับรองการเป็นสวนป่า และให้ผู้ปลูกจัดทำรายการบัญชีไม้ (สป.15) ไว้สำหรับควบคุมการตัดไม้ และใช้สำหรับแสดงเมื่อนำไม้เคลื่อนที่ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปลูกสัก ได้แก่ พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 พระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติเลื่อยโซ่ยนต์ พ.ศ. 2545

พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 ได้กำหนดสักเป็นไม้หวงห้ามประเภท ก ไม่ว่าจะขึ้นที่ใด เมื่อจะทำการตัด ต้องมีการขออนุญาตและเสียค่าภาคหลวง ซึ่งเมื่อรัฐบาลได้สนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนปลูกสวนป่า จึงได้ออกกฎหมาย คือพระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ. 2535 เพื่อให้ผู้ปลูกสวนป่า

สามารถตัดไม้สัก เพื่อความสะดวก และไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย เพียงแต่มีระเบียบ และขั้นตอนในการปฏิบัติ โดยการขึ้นทะเบียนสวนป่า การแจ้งตัด การจัดทำบัญชีไม้

พระราชบัญญัติเลื่อยโซยนต์ พ.ศ. 2545 ประกาศใช้เพื่อป้องกัน และปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า โดยควบคุมการมีเลื่อยยนต์ไว้ในครอบครอง และการนำเข้ามาในราชอาณาจักร ซึ่งภาคเอกชนสามารถครอบครองได้โดยขออนุญาต และขึ้นทะเบียนเลื่อยโซยนต์ กับพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐในแต่ละจังหวัด โดยต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ และขั้นตอนในการขออนุญาต

3. สิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการลงทุนปลูกสัก

3.1 ลักษณะของพื้นที่

การปลูกสักให้ได้ผลดี ต้องเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเติบโตของสัก ขึ้นอยู่กับปัจจัยสิ่งแวดล้อมของพื้นที่นั้น กล่าวคือ สักสามารถเติบโตได้ดีในที่มีแสงมาก ดินร่วนปนทราย ดินมีความลึก สามารถระบายน้ำดี พื้นที่ค่อนข้างเป็นต่างสำหรับพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมกับการปลูกสักได้ คือ ที่นา หรือที่น้ำท่วมขัง และดินลูกรัง โดยทั่วไปสักมีการกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติในท้องที่ภาคเหนือ และภาคกลางตอนบน แต่ที่ผ่านมาเกษตรกร ภาคเอกชนได้มีการปลูกสัก กระจายอยู่ทั่วประเทศ สำหรับภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือบางพื้นที่ สักสามารถเติบโตได้ดี บุญวงศ์ และคณะ (2535) กล่าวว่า สักชอบขึ้นในดินที่สลายตัวจากวัตถุดินกำเนิดจำพวกหินปูน ที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง เนื้อดินร่วน มีการระบายน้ำดี การเลือกพื้นที่ปลูกมีความสำคัญต่อการปลูกป่าในเชิงพาณิชย์เป็นอย่างมาก

3.2 ขนาดของพื้นที่

ขนาดของพื้นที่เป็นปัจจัยสำคัญ ที่ผ่านมาผู้ปลูกได้มีการยกเลิกปลูกสัก เนื่องจากมีพื้นที่จำกัด ส่วนที่ยังดำเนินการปลูกต่อเนื่องอยู่ เนื่องจากมีพื้นที่ว่างเปล่าไม่ได้ใช้ประโยชน์ หรือมีพื้นที่มากเพียงพอต่อการทำการเกษตร

และปลูกอีกด้วย ดังนั้นรูปแบบการปลูก และการจัดการให้เหมาะสมกับขนาดของพื้นที่ จะเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินงานปลูกไม้สักให้ประสบผลสำเร็จ โดยพื้นที่ขนาดใหญ่อาจปลูกเป็นแถวเป็นแนว เพื่อสะดวกในการบริหารจัดการ สำหรับพื้นที่น้อยกว่า 20 ไร่ ควรพิจารณารูปแบบการปลูก ดังนี้

- 1) การใช้ระบบวนเกษตร การปลูกผสมผสาน และการปลูกไม้หลายชั้น
- 2) การกำหนดสัดส่วนการใช้พื้นที่ให้เหมาะสมระหว่างสักกับพืชเกษตร
- 3) ควรมีการรวมกลุ่มผู้ปลูกสักในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อให้มีวัตถุดิบเพียงพอ

ต่ออุตสาหกรรม รวมกันในการบริหารจัดการ การบำรุงดูแลรักษา การแปรรูป

3.3 การปลูกและการจัดการ

การปลูกและการจัดการ มีผลต่อผลผลิตของไม้สัก และค่าใช้จ่ายในการลงทุน หากมีการปลูกและจัดการที่ดีจะส่งผลต่อการเติบโต และให้ผลตอบแทนคุ้มค่าต่อการลงทุน การปลูกและการจัดการ หมายถึงตั้งแต่การวางแผนการปลูกและจัดการ รูปแบบการปลูก ระบบวนวัฒนธรรม การกำหนดระยะห่างระหว่างต้น การลิดกิ่ง การตัดขยายระยะ การบำรุงดูแลรักษา การป้องกันไฟ กำจัดวัชพืช การกำหนดระบบหมุนเวียน และการตัดฟัน

3.4 ค่าใช้จ่ายในการลงทุน

ที่ผ่านมามีการปลูกสักของภาคเอกชน มีค่าใช้จ่ายปลูกสักแตกต่างกันระหว่าง 1,000 - 10,000 บาทต่อไร่ การปลูกสักให้ได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าการลงทุน ต้องให้ต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด ที่ผ่านมามีผู้ปลูกบางรายมีการลงทุนที่สูงเกินไป ทำให้มีปัญหาในเรื่องเงินทุน สำหรับค่าใช้จ่ายลงทุนปลูกสัก ส่วนมากจะอยู่ในช่วง 1 - 3 ปีแรก หลังจากต้นสักอายุ 3 ปี ต้นสักจะสูงพ้นวัชพืช ทำให้ค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาน้อยลง สามารถปล่อยให้สักเติบโตตามธรรมชาติ อายุในช่วง 7 - 10 ปี ต้องทำการตัดขยายระยะ ถึงเมื่อไม้มีขนาดเล็ก และมีราคาต่ำ จำเป็นต้องตัดออก เพื่อให้เกิดช่องว่าง ให้ไม้ที่เหลือสามารถเติบโตได้ดีและมีขนาดใหญ่ขึ้น สามารถขายได้ราคา คุ้มค่าการลงทุน โดยจำแนกค่าใช้จ่ายหลักๆ ในการปลูกสักได้ดังนี้

1) ปีที่ 1 เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการปลูก ได้แก่ ค่ากล้าไม้ การเตรียมพื้นที่ ขุดหลุม กำจัดวัชพืช ป้องกันไฟ ปลูกซ่อม อาจใส่ปุ๋ยถ้าดินขาดความอุดมสมบูรณ์

2) ปีที่ 2 - 3 กำจัดวัชพืช ป้องกันไฟ ลิดกิ่งบ้าง ถ้ามีกิ่งด้านข้างแตกออกมา

3) ปีที่ 4 - 5 ลิดกิ่ง

การปลูกสักให้ได้ผลตอบแทนคุ้มต่อการลงทุน จำเป็นต้องลดต้นทุนการผลิต หรือให้มีค่าใช้จ่ายในการลงทุนน้อยที่สุด ควรกำหนดกิจกรรมเกี่ยวกับการปลูกและบำรุงเท่าที่จำเป็น การคัดเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเติบโตของสัก จะทำให้ได้ผลผลิตคุ้มค่าการลงทุน และลดต้นทุนการบำรุงดูแล การปลูกสวนป่าต้องใช้เวลาหลายปีในการเก็บเกี่ยวผลผลิต ความยาวรอบตัดฟันประมาณ 25 - 30 ปี การปลูกเต็มพื้นที่ในระยะแรกต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมาก ควรวางแผนค่าใช้จ่ายให้เพียงพอที่จะสามารถรอดต้นไม้เติบโตถึงอายุที่ตัดฟันได้ ซึ่งผู้ปลูกควรทำการปลูกสักโดยเริ่มจากพื้นที่ขนาดเล็ก แล้วค่อยๆ เพิ่มพื้นที่ปลูก เพื่อให้สามารถใช้พื้นที่ทำการเกษตรไปด้วย จะช่วยให้มีรายได้ในระหว่างรอดต้นไม้โต

เมื่อสักอายุประมาณ 7 - 10 ปี ต้องทำการตัดขยายระยะครั้งแรก ซึ่งอาจได้ไม้ขนาดเล็ก ราคาไม้ต่ำก็จำเป็นต้องตัดออก เพื่อให้ไม้ที่เหลือมีขนาดใหญ่ขึ้น สำหรับรายได้ที่จะได้คืน คือการตัดขยายระยะครั้งที่สอง และครั้งสุดท้าย โดยไม้ที่เป็นที่ต้องการของตลาด คือสักที่อายุ 15 ปี ขึ้นไป หรือขนาดความโต หรือเส้นรอบวงมากกว่า 65 เซนติเมตร

ตารางที่ 1 การประมาณค่าใช้จ่ายในการปลูกสัก (แยกการลงทุน จากน้อยไปมาก)

กิจกรรม	การปลูก และบำรุงดูแล	การลงทุนน้อย		การลงทุนปานกลาง		การลงทุนมาก	
		การปฏิบัติ	ค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	การปฏิบัติ	ค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)	การปฏิบัติ	ค่าใช้จ่าย (บาท/ไร่)
ปีที่ 1							
1. เตรียมพื้นที่	1. ไถ	✕	-	✕	-	✓	0-600
	2. ปักหลัก	✕	-	✕	-	✓	0-100
	3. ขุดหลุม	✓	200-250	✓	250-400	✓	400-500
2. กล้าไม้	1. เพาะเอง	✓	100-300	✕	-	✕	-
	2. ซื้อ	✕	-	✓	300-500	✓	500-1,200
3. การปลูก	1. ปลูกเอง	✓	0-200	✕	-	✕	-
	2. จ้างปลูก	✕	-	✓	200-400	✓	400-600
4. กำจัดวัชพืช		✓	150-200	✓	200-300	✓	300-500
5. การใส่ปุ๋ย	1. ปุ๋ยคอก	✓	100-150	✓	150-300	✓	300-400
	2. ปุ๋ยเคมี	✕	-	✕		✓	0-300
6. อื่นๆ	1. ปลูกซ่อม	✓	50-100	✓	100-200	✓	200-300
	2. ป้องกันไฟ	✓	200-300	✓	300-400	✓	400-500
รวมค่าใช้จ่ายในการปลูก			800-1,500		1,500-2,500		2,500-5,000
ปีที่ 2-3							
การดูแล บำรุงรักษา	1. กำจัดวัชพืช	✓	150-200	✓	200-400	✓	400-600
	2. ป้องกันไฟ	✓	200-300	✓	300-400	✓	400-500
	3. ใส่ปุ๋ย	✕	-	✓	100-300	✓	300-500
	4. การลิดกิ่ง	✕	-	✕	0-100	✓	100-400
รวมค่าใช้จ่ายในการบำรุงดูแล			350-500		600-1,200		1,200-2,000
ปีที่ 4-5							
การดูแล บำรุงรักษา	1. การลิดกิ่ง	✕	100-200	✓	200-300	✓	300-500
	2. ป้องกันไฟ	✕	-	✓	0-300	✓	300-500
รวม			100-200		200-600		600-1,000

✓ ได้ดำเนินการ ✗ ไม่ได้ดำเนินการ

หมายเหตุ ค่าใช้จ่ายนอกจากขึ้นกับกิจกรรมที่ดำเนินการแล้ว ยังขึ้นกับขนาดพื้นที่

4. การกำหนดรอบหมุนเวียนและการปลูกให้เป็นระบบ

การปลูกสวนป่า จะมีการกำหนดรอบหมุนเวียน เพื่อให้มีการปลูกและตัดไม้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ การปลูกสวนป่าเอกชนที่ผ่านมา มักทำการปลูกเต็มพื้นที่ และตัดหมดในครั้งเดียว ซึ่งต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก และส่งผลให้ผู้ที่มีพื้นที่น้อย มีการยกเลิกพื้นที่ปลูกสักก่อนถึงเวลาที่จะได้ผลตอบแทนคืน การปลูกจำเป็นต้องวางแผนการปลูกการใช้พื้นที่ในระยะยาว

การวางแผนการปลูก ผู้ปลูกสามารถแบ่งพื้นที่ปลูกออกเป็นแปลงย่อย สำหรับการปลูกในแต่ละปี หรือปีเว้นปี โดยในระหว่างนี้พื้นที่ที่เหลือสามารถใช้ทำการเกษตร เพื่อให้มีรายได้ระหว่างรอสักให้โตพอที่จะขายได้ อันเป็นการค่อยๆ เปลี่ยนพื้นที่จากการทำการเกษตรไปเป็นพื้นที่สวนป่า

ตัวอย่าง การวางแผนการปลูกสักให้เป็นระบบ และกำหนดรอบหมุนเวียน

กำหนดอายุตัดฟันสัก ประมาณ 25 - 30 ปี ทำการแบ่งพื้นที่เป็น 7 - 10 แปลง ในปีที่ 1 ปลูกแปลงที่ 1 และทำการปลูกเพิ่มในแต่ละปี จนครบเต็มพื้นที่ในปีที่ 7 - 10 ปี ปีต่อมากลับมาทำการตัดขยายระยะแปลงที่ 1 หรือที่ปลูกไว้ในปีที่ 1 และสามารถตัดขยายระยะต่อเนื่องในแปลงถัดไปทุกๆ ปี

กลุ่มงานเศรษฐกิจป่าไม้ สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ กรมป่าไม้

พื้นที่ที่ต้องการปลูกสัก

↓ แบ่งพื้นที่ปลูก

แปลง ที่ 1	แปลง ที่ 2	แปลง ที่ 3	แปลง ที่ 4	แปลง ที่ 5	แปลง ที่ 6	แปลง ที่ 7
---------------	---------------	---------------	---------------	---------------	---------------	---------------

↓ ทำการปลูกเพิ่มในแต่ละปี

ปลูก ปีที่ 1	ปลูก ปีที่ 2	ปลูก ปีที่ 3	ปลูก ปีที่ 4	ปลูก ปีที่ 5	ปลูก ปีที่ 6	ปลูก ปีที่ 7
-----------------	-----------------	-----------------	-----------------	-----------------	-----------------	-----------------

↓ ตัดขยายระยะ

ตัดขยายระยะครั้งที่ 1	ปีที่ 8	ปีที่ 9	ปีที่ 10	ปีที่ 11	ปีที่ 12	ปีที่ 13	ปีที่ 14
-----------------------	---------	---------	----------	----------	----------	----------	----------

ตัดขยายระยะครั้งที่ 2	ปีที่ 15	ปีที่ 16	ปีที่ 17	ปีที่ 18	ปีที่ 19	ปีที่ 20	ปีที่ 21
-----------------------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------

ตัดครั้งสุดท้าย	ปีที่ 22	ปีที่ 23	ปีที่ 24	ปีที่ 25	ปีที่ 26	ปีที่ 27	ปีที่ 28
-----------------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------

การเปลี่ยนพื้นที่
จากการเกษตร
เป็นสวนป่าสัก

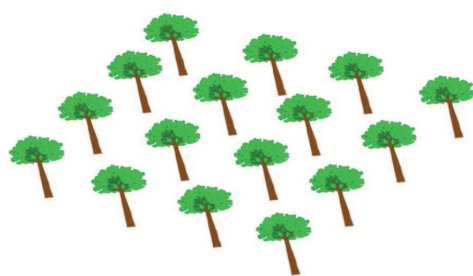
ภาพที่ 2 การวางแผนการปลูกและตัดฟันให้เป็นระบบ

5. รูปแบบการปลูกไม้สัก

การปลูกสักของเกษตรกรที่ผ่านมา มีการปลูกและการจัดการที่แตกต่างกัน อาจเนื่องจากการเป็นการปลูกสวนป่าครั้งแรก หรือแหล่งรับรู้ข้อมูลแตกต่างกัน การปลูกสักผู้ปลูกต้องพิจารณารูปแบบการปลูกที่เหมาะสมกับปัจจัยด้านทรัพยากรของตนเอง เช่น ขนาดพื้นที่ เงินทุน และการใช้พื้นที่ร่วมกับพืชเกษตรประเภทอื่น แนวทางหรือรูปแบบการปลูกสัก มีดังนี้

5.1 การปลูกแบบเป็นแถวเป็นแนว

เป็นการปลูกสักให้เรียงเป็นแถว มีระยะห่างที่สม่ำเสมอ ทำให้จัดการง่าย สะดวกในการบำรุงดูแลรักษา และสามารถใช้เครื่องจักรกล หรือรถเข้าไปดำเนินการได้สะดวก วิธีการนี้เหมาะกับพื้นที่ขนาดใหญ่ และขนาดกลาง

ภาพที่ 3 การปลูกเป็นแถวเป็นแนว

5.2 การปลูกแบบไม่เป็นแถวเป็นแนว หรือการปลูกกระจายทั่วพื้นที่

การปลูกแบบไม่เป็นแถวเป็นแนวหรือปลูกแบบกระจายทั่วไป ทำให้มีไม้หลายชั้นอายุ หรือเรือนยอด มีลักษณะใกล้เคียงกับป่าธรรมชาติ อาจเริ่มจากการปลูกทีละน้อย หรือปลูกแทรกลงในช่องที่ว่าง ปล่อยให้มีการสืบพันธุ์ และเจริญเติบโตตามธรรมชาติหรือปลูกเสริมในช่องว่าง การตัดไม้ใช้วิธีเลือกตัด โดยมีการเหลือแม่ไม้ที่มีลักษณะดีไว้ สำหรับให้เมล็ด การปลูกแบบนี้เหมาะสำหรับพื้นที่ขนาดเล็ก งบประมาณจำกัด ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์พื้นที่ได้มากขึ้น มีไม้หลายชั้นอายุ และเรือนยอด

ภาพที่ 4 การปลูกกระจายแบบให้มีไม้หลายชั้นเรือนยอด

5.3 การปลูกแบบระบบวนเกษตร หรือการปลูกผสมผสาน

การปลูกสักร่วมกับพืชเกษตร เป็นระบบที่เอื้อให้มีการใช้ประโยชน์พื้นที่ได้มากขึ้น ซึ่งเกษตรกรหรือผู้ปลูกจะมีรายได้จากพืชเกษตรในระหว่างการรอสักโต ลักษณะการปลูกควรให้ช่องว่างระหว่างแถวต้นสักอยู่ในแนวทิศตะวันออก - ทิศตะวันตก เพื่อให้มีแสงแดดส่องพืชเกษตรที่ปลูกแทรกได้ เมื่อสักอายุมากขึ้น และเรือนยอดชิดกัน อาจเปลี่ยนพืชเกษตรเป็นประเภทที่ทนร่มมากขึ้น หรือลดกิ่งให้โปร่งมากขึ้น สักเป็นพันธุ์ไม้ที่มีการผลัดใบในช่วงฤดูแล้ง ทำให้มีแสงส่องเข้ามาในพื้นที่ได้มาก ที่ผ่านมากษัตริย์กรมการได้มีการปลูกสักร่วมกับพืชเกษตรหลายชนิด และประสบผลสำเร็จ ชนิดพืชที่ปลูกร่วมกับสักได้แก่ กล้าย กระชาย มันสำปะหลัง พืชสมุนไพร ข้าวโพด และไม้ผลต่างๆ เป็นต้น โดยแนวทางการใช้ปลูกสักร่วมกับพืชเกษตรสามารถสรุปได้ 3 แนวทาง คือ

1) การปลูกสักและพืชเกษตรพร้อมกัน

การปลูกร่วมกันจะช่วยให้มีการแข่งขันของสักในการเติบโตทางความสูง แต่การปลูกพร้อมกันต้องระมัดระวัง พืชเกษตรที่ทำการปลูกแทรกควรเป็นพืชเกษตรที่มีการเติบโตทางความสูงไม่มาก ไม่เติบโตเร็วจนบดบังแสงแดด ทำให้สักชะลอการเติบโต หรือตายได้ ระบบรากดิน อาจเป็นพืชเกษตรที่เก็บเกี่ยว

ระยะเวลาสั้น ที่ผ่านมามีการปลูกสักกับไผ่พร้อมกัน สักเติบโตช้า เนื่องจากไผ่เติบโตเร็วกว่า และรากขยายไปเร็ว ดังนั้นถ้าจะปลูกร่วมควรปลูกสักก่อน แทรกไผ่ภายหลังสักเติบโตตั้งตัวได้แล้ว

ภาพที่ 5 ปลูกสักกับหวายดง จังหวัดสกลนคร
สักมีระยะปลูก 2 x 4 เมตร อายุ 7 ปี

ภาพที่ 6 สัก อายุ 14 ปี ปลูกพร้อมกับไผ่รวก
สักเติบโตไม่ทัน แคระแกร็น

2) การปลูกพืชเกษตรแทรกภายหลัง

เป็นการปลูกพืชเกษตรแทรกลงในแปลงสัก เมื่อสักเติบโตได้ระยะเวลาหนึ่ง หรือมีความสูงประมาณ 1 ถึง 3 เมตร ทั้งนี้เพื่อให้สักเติบโตและสามารถตั้งตัวได้ก่อน เนื่องจากสักเป็นพันธุ์ไม้ที่ต้องการแสงมาก หากปลูกพร้อมกันพืชเกษตรที่เติบโตเร็ว อาจเป็นการบดบังแสงและแย่งแย่งธาตุอาหารจากต้นสัก จะทำให้สักตายหรือเติบโตไม่ดี

ภาพที่ 7 ปลูกสักควบกับพืชสมุนไพร
จังหวัดอุบลราชธานี
สักอายุ 4 ปี

3) การปลูกพืชเกษตรก่อน ปลูกสักแทรกภายหลัง

โดยปลูกสักแทรกไปในพืชเกษตรที่ปลูกอยู่ก่อน ทำให้สักเติบโตทางความสูงได้ดี แต่เมื่อสักเติบโตมากขึ้น จะบดบังแสงต่อพืชเกษตรได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะห่างระหว่างต้นสักและพืชเกษตร

สำหรับเกษตรกรที่ต้องการเปลี่ยนพื้นที่การเกษตรไปเป็นสวนสัก สามารถปลูกสักแทรกและทำการเกษตรไปด้วย เมื่อต้นสักมีขนาดใหญ่ขึ้น จึงเปลี่ยนพื้นที่เป็นสวนสักอย่างเดียว เช่น การทำสวนผลไม้ ที่ผลผลิตเริ่มลดลง และต้องการตัดต้นทิ้งในเวลา 2 - 3 ปีข้างหน้า เกษตรกรสามารถปลูกสักแทรกลงไปได้ ในภาพที่ 8 ปลูกสักแทรกในสวนมังคุดที่มีอายุมาก ผลผลิตลดลงต้องการตัดออกในอีก 3 - 4 ปี ข้างหน้า เมื่อปลูกสักแทรกลงไป สักมีการเติบโตทางความสูงได้ดี

ภาพที่ 8 การปลูกสักแทรกในสวนมังคุด
สักอายุประมาณ 1 ปี

6. การปลูกและบำรุงดูแลรักษา

6.1 การปลูก

การปลูกต้นไม้ควรดำเนินการปลูกในช่วงฤดูฝน ระหว่างเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนกรกฎาคม ซึ่งมีปริมาณน้ำฝน หรือความชื้นเพียงพอให้ต้นไม้สามารถตั้งตัวและเติบโต มีโอกาสรอดตายสูง ระยะปลูกที่เหมาะสมประมาณ 3 x 3 เมตร ขุดหลุมกว้างและลึกประมาณ 30 x 30 หรือ 50 x 50 เซนติเมตร รองก้นหลุมด้วยปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก แต่ต้องระวังไม่ให้ปุ๋ยสัมผัสรากโดยตรง ต้นสักอาจตายได้

การกรีดถุงพลาสติกออก ระวังอย่าให้ดินแตกกระจาย กระบกระเทือนระบบราก น้ำกล้างลงปลูกให้ระดับโคนต้นต่ำกว่าผิวดินเล็กน้อย

1) การเตรียมพื้นที่ปลูก

การเตรียมพื้นที่เพื่อกำจัดต้นไม้อหรือวัชพืชที่ไม่ต้องการออก ผู้ปลูกบางรายมีการไถพรวนพื้นที่ก่อนปลูก บางรายไม่มีการไถพรวน ทำการขุดหลุมปลูกได้เลย ซึ่งจะเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการลงทุน

2) การวางแผนปักหลัก

การวางแผนปักหลัก เพื่อกำหนดระยะห่างระหว่างต้นไม้อให้เป็นระเบียบง่ายต่อการตรวจสอบการรอดตาย เพื่อทำการปลูกซ่อม ดูแลรักษาสะดวก และเป็นที่ยึดเกาะของกล้าไม้อ การวางแผนการปลูกสำหรับที่ราบนิยมนวางแผนตามทิศตะวันออก-ตะวันตก โดยเฉพาะการปลูกพืชในระบบวนเกษตร จะช่วยให้พืชเกษตรได้รับแสงเต็มที่ตลอดทั้งวัน สำหรับพื้นที่ลาดชันควรปลูกให้แถวของต้นไม้อวางทิศทางด้านลาด ลดการกัดเซาะและพังทลายของดิน (อำนวย, 2535) การวางแผนปักหลักช่วยในการปลูกเป็นแถวเป็นแนว ให้ตรงและมีระยะห่างสม่ำเสมอ

3) การเตรียมกล้าไม้อ

สิ่งสำคัญคือต้องใช้กล้าไม้อที่ผลิตจากเมล็ดที่เก็บจากแม่ไม้อที่มีการเติบโตดี มีลักษณะเปลาตรง เติบโตดี การปลูกสักโดยทั่วไปมีการใช้ 2 วิธี คือ การปลูกโดยใช้เหง้า และใช้กล้าไม้อ เหง้าเหมาะกับพื้นที่ขนาดใหญ่ เพราะมีน้ำหนักเบา ง่ายต่อการขนส่ง สำหรับกล้าไม้ออาจได้จากการนำเหง้ามาลงถุง หรือการเพาะเมล็ด การปลูกโดยใช้กล้าไม้อที่เพาะเมล็ดน่าจะให้การเติบโตที่ดีกว่า เนื่องจากระบบรากจากเมล็ดจะส่งผลต่อการเจริญเติบโตในระยะยาว ยกตัวอย่าง การปลูกยูคาลิปตัสของเกษตรกรบางราย พบว่าการใช้กล้าจากที่เพาะจากเมล็ดให้ผลผลิตในระยะยาวดีกว่ากล้าปักชำ โดยสามารถตัดฟันจากการแตกหน่อได้ถึง 4 - 5 ครั้ง ส่วนกล้าจากการปักชำ ตัดไม้อจากการแตกหน่อได้ประมาณ 2 - 3 ครั้ง

สักจะเริ่มเก็บเมล็ดได้ระหว่างเดือนมกราคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์ โดยเมล็ดที่สมบูรณ์ มีขนาดใหญ่ จะงอกได้ดี และได้กล้าที่แข็งแรง ระยะเวลาที่เมล็ดสัก

ใช้ในการรอกนั้นแตกต่างกัน ในแปลงเพาะเมล็ดสักอาจจะเริ่มรอกภายในเวลา 10 วัน หรืออาจใช้เวลานานถึง 30 วัน (บุญวงศ์และคณะ 2535) การเพาะเมล็ดสักจะมีการเตรียมเมล็ดเพื่อช่วยให้เมล็ดสามารถงอกได้ง่ายขึ้น ได้แก่ การแช่น้ำ การใช้น้ำร้อน การใช้สารเคมี สำหรับการเพาะเมล็ดมีหลายวิธี ได้แก่ การหว่าน เมล็ดสักที่ระดับผิวดิน และกดให้จมเสมอฟิวดิน กลบด้วยวัสดุที่โปร่งเบา เช่น แกลบ หรือ ขี้เลื่อยที่ผ่านสภาพผุสลายตัว เมล็ดจะได้รับออกซิเจน แสงสว่าง และความชื้น เพื่อใช้ในการกระบวนการงอก (อภิชาติ และกมลวัฒน์, 2523)

สำหรับศูนย์ส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้ ได้ทำการเพาะกล้าสัก โดยนำเมล็ดสักคลุกขี้เถ้าแกลบ และคลุมด้วยไยมะพร้าว ให้มีความชื้นทิ้งไว้คอยเปิดดู และเลือกเมล็ดที่งอกออกมาชำใส่ถุง แล้วคลุมไว้ปล่อยให้เมล็ดที่เหลืองออกไป เนื่องจากเมล็ดสักมีระยะเวลางอกแตกต่างกัน

เมล็ดสักคลุกขี้เถ้าแกลบ

คลุมด้วยไยมะพร้าว

ย้ายชำลงถุง

ภาพที่ 9 การเพาะเมล็ดสัก และกล้า

6.2 การบำรุงดูแลรักษา

ในช่วงแรก สักอายุระหว่าง 1 - 3 ปีแรก สิ่งสำคัญคือ การกำจัดวัชพืช ป้องกันไฟ การลิดกิ่ง หากมีกิ่งแตกออกด้านล่าง ควรทำการลิดกิ่งออก เพื่อให้ลำต้นเปลาตรง ต่อมาเมื่อสักอายุประมาณ 6 - 10 ปี สักเติบโตหนาแน่นมากขึ้น สักจะมีการเติบโตคงที่ ไม่เพิ่มมากขึ้น ต้องทำการตัดขยายระยะ โดยเลือกตัดต้นสักที่มีลักษณะไม่ดี หรือมีขนาดเล็กออก หรือทำการตัดแฉ่วแฉ่ว หรือต้นแฉ่วต้น

1) การกำจัดวัชพืช เพื่อให้สักสามารถตั้งตัวได้ ไม่ถูกบดบังแสง หรือถูกแย่งแย่งอาหารจากวัชพืช โดยปีแรกอาจต้องกำจัดวัชพืชหลายครั้ง 2 - 4 ครั้ง

ซึ่งขึ้นอยู่กับปริมาณของวัชพืช การกำจัดวัชพืชในปีที่ 2 ถึง 3 จะลดน้อยลงเนื่องจากสักเติบโตสูงขึ้น

2) การป้องกันไฟ ไฟเป็นปัญหาที่สำคัญของการปลูกสักของภาคเอกชนที่ผ่านมา โดยเฉพาะเมื่อสักอายุระหว่าง 1 - 3 ปี หากมีไฟเข้าไป จะทำให้สักตายหรือเติบโตช้าลง ไฟส่วนมากเกิดในช่วงฤดูแล้ง ระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน สักจะผลัดใบ ใบสักจะแห้งร่วงหล่นเป็นเชื้อเพลิงที่ติดไฟง่าย ส่วนมากสาเหตุเกิดจากการจุดไฟ หรือการเตรียมพื้นที่ทำการเกษตรของพื้นที่ใกล้เคียง

การป้องกันไฟ ทำได้โดยทำแนวกันไฟรอบสวนสัก หรือบริเวณด้านที่ไฟสามารถเข้ามาได้ง่าย โดยการไถ หรือถาง เป็นแนวกว้างประมาณ 3 - 4 เมตร ผู้ปลูกยังสามารถทำแนวกันไฟแบบธรรมชาติ โดยการปลูกต้นไม้หรือพืชเกษตรที่มีความชื้นสูง ได้แก่ กัลยารอบพื้นที่หรือแทรกในแปลงสัก หมั่นตรวจพื้นที่ให้บ่อยขึ้นในช่วงหน้าแล้ง และกำจัดเศษไม้ ใบไม้แห้ง ที่เป็นเชื้อเพลิงไฟ เพื่อลดความรุนแรงของไฟ

3) การปลูกซ่อม คือการปลูกทดแทนต้นที่ตายไป โดยการสำรวจหลังปลูกประมาณ 1 - 2 เดือน ให้รีบปลูกซ่อมโดยเร็ว ไม่ควรทำช้ากว่ากลางฤดูฝน หากปล่อยไว้นานต้นสักที่ปลูกซ่อมจะเติบโตไม่ทัน ถูกบดบังแสงแดด

4) การใส่ปุ๋ย ผู้ปลูกอาจใส่ปุ๋ยให้สักระหว่างอายุ 1 - 3 ปีแรก แต่เมื่อสักเติบโตมากขึ้นระบบรากลึก การใส่ปุ๋ยอาจส่งผลต่อการเติบโตไม่มากนัก จะเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายในการลงทุน เกษตรกรบางรายพบว่า การใส่ปุ๋ยโดยเฉพาะในช่วงแรกของการเติบโต ต้นจะสูงเร็ว แต่ลำต้นไม่แข็งแรง ใบเยอะมากและหนัก เมื่อมีลมแรงอาจพัดต้นสักหักได้ง่าย การปลูกสักของภาคเอกชนบางรายรองกันหลุมด้วยร็อคฟอสเฟต ใส่ปุ๋ยสูตร 20 - 10 - 10 ซึ่งจะให้ปริมาณธาตุอาหารไนโตรเจนสูง ถ้าหากในท้องถิ่นมีปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักควรใช้ร่วมกับปุ๋ยวิทยาศาสตร์ เพราะเป็นการเพิ่มธาตุอาหารและปรับสภาพทางกายภาพของดินด้วย

7. ระยะห่างระหว่างต้น

สำหรับการปลูกสักของภาคเอกชนที่ผ่านมา มีระยะปลูกแตกต่างกัน ได้แก่ 2×2 2×3 3×3 และ 2×4 เมตร แต่ส่วนมากแนะนำระยะปลูกหรือระยะห่างระหว่างต้นที่ดีและเหมาะสมกับสัก คือระยะปลูกห่าง 3×3 เมตร หรือ 3.5×3.5 เมตร สำหรับองค์การอุตสาหกรรม ป่าไม้ ใช้ระยะปลูก 4×4 เมตร เพื่อให้สะดวกต่อการใช้รถ หรือเครื่องจักรเข้าไประหว่างแปลงได้

สำหรับระยะ 2×4 เมตร พบว่ามีการแตกกิ่งมากในช่องที่ห่าง 4 เมตร สำหรับต้นไม้ที่ปลูกด้วยระยะห่างมากจะต้นเดี่ยว และมีกิ่งก้านมาก ส่วนการปลูกด้วยระยะห่าง 2×2 เมตร จะใช้กล้าจำนวนมากถึง 400 ต้นต่อไร่ จะเป็นการลงทุนสูง และต้นสักจะเติบโตหนาแน่นเร็วในเวลาประมาณ 4 - 6 ปี หากตัดขายระยะก็จะได้ไม้ขนาดเล็ก ซึ่งใช้ประโยชน์ได้น้อย ราคาต่ำ แต่ถ้าไม่ตัดออก ต้นไม้ในแปลงจะมีขนาดเล็ก ไม่เจริญเติบโต ทำให้สูญเสียเงินในการลงทุน สำหรับไม้บางชนิดที่โตเร็ว เรือนยอดแคบ เช่นยูคาลิปตัส สามารถปลูกด้วยระยะที่ชิดได้ เช่น 1.5×1.5 หรือ 2×2 เมตร เป็นต้น

8. การลิดกิ่ง

การลิดกิ่งเพื่อเอากิ่งด้านล่างออก ให้ได้ไม้ที่มีคุณภาพ เปลวตรง เติบโตทางความสูงได้ดี ต้นไม้บางชนิดมีการลิดกิ่งตามธรรมชาติ โดยกิ่งจะค่อยๆ ตายและแห้งร่วงหล่นไปเอง สำหรับสักต้องช่วยลิดกิ่ง หากไม่ลิดกิ่ง ปลอ่ยไว้จะมีขนาดใหญ่ขึ้น ทำให้ได้รูปทรงไม่ดี การเติบโตทางเส้นผ่านศูนย์กลางช้าลง หรือหากกิ่งด้านล่างที่ไม่ถูกแสง จะแห้ง และเกิดตำหนิในเนื้อไม้

สักเมื่อเติบโต จะเริ่มแตกกิ่งก้านออกด้านข้าง ขึ้นอยู่กับระยะห่างที่ปลูก หรือลักษณะการเติบโตของสักต้นนั้น หากมีการแตกกิ่งก้านมาก ต้องช่วยลิดกิ่งออกบ้าง การลิดกิ่งควรตัดกิ่งให้เสมอกับผิวของลำต้น แล้วใช้ปูนขาวทา เพื่อป้องกันโรคและแมลงทำลาย โดยทั่วไปผู้ปลูกทำการลิดกิ่งจนถึงระดับที่มือสามารถเอื้อมถึงได้ บางรายอาจใช้บันไดไม้ไผ่ช่วยในการลิดกิ่ง การลิดกิ่งอาจเริ่มทำตั้งแต่ปีแรก หากสัก

มีการแตกกิ่งก้านมาก แต่บางพื้นที่สักสามารถเติบโตทางความสูงดี เปลาตรง การลิดกิ่งก็น้อยลงไป

ภาพที่ 10 การลิดกิ่ง

9. การตัดขยายระยะ

บุญวงศ์ และคณะ (2535) กล่าวว่า การตัดขยายระยะเป็นการปฏิบัติทางวนวัฒนวิทยาที่จำเป็นสำหรับการจัดการสวนป่า ทั้งนี้ไม่ว่าไม้ที่ตัดขยายระยะออกจะจำหน่ายได้คุ้มค่าหรือไม่ก็ตาม อันเป็นผลพลอยได้จากการปลูกสวนป่า ซึ่งปรัชญาที่แท้จริงของการตัดขยายระยะ ก็เพื่อปรับปรุงการเจริญเติบโตของไม้ที่เหลืออยู่ ไม่ใช่รายได้จากไม้ที่ตัดออก

การตัดขยายระยะ เป็นการตัดไม้ออกบางส่วน เพื่อให้สักเติบโตหนาแน่นมากขึ้น เพื่อให้ต้นไม้ที่เหลืออยู่เติบโตมีขนาดใหญ่ขึ้น ซึ่งขนาดของต้นไม้มักจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับขนาดเรือนยอดและเรือนราก คือเรือนยอดแผ่ขยายมากขึ้นต้นไม้ก็จะมีขนาดใหญ่ขึ้น การปลูกต้นไม้ต้องให้มีความหนาแน่นในช่วงแรก เพื่อให้ต้นไม้มีการแข่งขันทางความสูง ลำต้น เปลาตรง ไม่แตกกิ่งก้านมาก ช่วยพูนแรงในการลิดกิ่ง การปลูกสักอาจเริ่มด้วยระยะห่างประมาณ 3 x 3 เมตร

หลังจากสักโตได้ระยะหนึ่ง เรือนยอดสักจะเริ่มชิดกัน การเติบโตจะไม่เพิ่มขึ้น ต้องทำการตัดขยายระยะ หากปล่อยทิ้งไว้จะเกิดการแข่งขันตามธรรมชาติ มีการแย่งแย่งน้ำและอาหารกัน ทำให้ต้นไม้บางส่วนตาย ต้นไม้บางส่วนชะลอหรือหยุดการเติบโต ทำให้ไม้ที่จะได้ขนาดใหญ่ต้องใช้เวลาเพิ่มขึ้น ทำให้ไม่คุ้มค่าการลงทุน

การปลูกสัก ควรตัดขยายระยะครั้งแรกเมื่อสักเริ่มหนาแน่น เรือนยอดเบียดชิดกัน การเติบโตไม่เพิ่มขึ้น ซึ่งขึ้นกับสภาพพื้นที่ ระยะปลูก การบำรุงดูแล โดยทั่วไปสักจะเริ่มหนาแน่น เมื่ออายุประมาณ 6 - 10 ปี จะต้องทำการตัดขยายระยะ หลังจากนั้นปล่อยให้ต้นสักเติบโตจนเรือนยอดเบียดชิดกันอีกครั้ง ก็ทำการตัดขยายระยะครั้งที่ 2 เมื่ออายุประมาณ 15 - 22 ปี สำหรับการปลูกไม้สัก การตัดขยายระยะครั้งแรก ต้นสักที่ได้จะมีขนาดเล็ก ราคาต่ำ ผู้ปลูกสวนป่าส่วนมากไม่ทำการตัดขยายระยะทั้งที่ต้นไม้ขึ้นหนาแน่นมาก ส่งผลเสียต่อการเติบโตของสักทั้งหมด ถึงแม้จะไม่สามารถจำหน่ายไม้ได้คุ้มค่า ผู้ปลูกสวนป่าจำเป็นต้องตัดขยายระยะออก โดยอาจนำไม้ไปใช้สอยเอง

การตัดขยายระยะมีวิธีการตัด คือ

- 1) การตัดแบบเป็นระบบ คือตัดแถวเว้นแถว หรือตัดต้นเว้นต้น
- 2) การตัดแบบเลือกตัด โดยเลือกตัดต้นที่มีขนาดใหญ่ หรือเล็กออก

สำหรับสวนสักพื้นที่ขนาดใหญ่ การตัดแบบเป็นระบบ จะทำให้สะดวกในการตัดไม้ สำหรับสวนสักที่มีพื้นที่ขนาดเล็กหากมีการเติบโตแตกต่างกัน ควรใช้แบบเลือกตัด โดยการตัดขยายระยะครั้งแรก ควรเลือกต้นที่มีขนาดเล็ก และลักษณะไม่ดีออก เหลือสักที่มีลักษณะดี เติบโตดีไว้ เนื่องจากต้นที่มีการเติบโตดีจะสามารถเติบโตเป็นไม้ขนาดใหญ่ได้ดีกว่า จะส่งผลให้สวนปามีผลผลิตต่อไร่สูงขึ้น คุ้มค่าการลงทุนในรอบตัดฟันสุดท้ายมากกว่า โดยไม้สักที่ขายได้ราคาดีและเป็นที่ต้องการของตลาด คืออายุมากกว่า 15 ปี ขนาดเส้นรอบวงที่ความสูง 1.30 เมตร มากกว่า 60 เซนติเมตร ขึ้นไป

สำหรับบางพื้นที่ ผู้ปลูกสักไม่ทำการตัดขยายระยะ สักจะขึ้นหนาแน่น เบียดเสียด การเติบโตจะไม่สม่ำเสมอ มีต้นเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง ในการตัดขยายระยะครั้งแรกจึงจำเป็นต้องเลือกตัดเอาต้นเล็กออก เหลือต้นใหญ่ที่มีขนาดใหญ่ไว้ ปัญหาการตัดขยายระยะของผู้ปลูกสวนป่า ได้แก่

1) ข้อจำกัดด้านตลาด และการใช้ประโยชน์ไม้ตัดขยายระยะครั้งแรก ไม่มีขนาดเล็ก และราคาต่ำ

2) ปัญหาการเลือกซื้อไม้ของพ่อค้า ผู้ปลูกสักปล่อยให้พ่อค้าคนกลาง เข้าไปคัดเลือกตัดไม้เอง โดยเลือกตัดเฉพาะไม้ที่มีขนาดใหญ่ออก เหลือแต่ต้นที่มีขนาดเล็ก ไม่สมบูรณ์ มีการเติบโตช้า ทำให้ผลผลิตที่จะได้ในอนาคตต่ำ ไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน

3) เกษตรกร ผู้ปลูกขาดความรู้และความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของการเติบโตของต้นไม้กับความหนาแน่นของต้นไม้ ทำให้เกษตรกรไม่คำนึงถึงความสำคัญของการตัดขยายระยะ ปล่อยให้ต้นไม้ในสวนป่าขึ้นหนาแน่นแข่งขัน แย่งแย่งอาหาร

ก่อนตัดขยายระยะ
ต้นสักขึ้นหนาแน่น ต้นมีขนาดเล็ก

หลังตัดขยายระยะ
สักที่เหลือจะโตได้ดีขึ้น

ภาพที่ 11 การตัดขยายระยะ

ภาพที่ 12 สวนป่าไม้สักที่ขึ้นหนาแน่น ไม่ทำการตัดขยายระยะ

ภาพที่ 13 สวนสักที่มีการตัดขยายระยะ จังหวัดยโสธร

10. การใช้ประโยชน์ไม้สักจากสวนป่า

ปัจจุบันมีผลผลิตไม้จากไม้สักจากสวนป่าเอกชนแล้ว มีการนำไม้สักไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ ผู้ปลูกบางรายทำการผลิตผลิตภัณฑ์ไม้ด้วยตนเอง เพื่อเพิ่มมูลค่าไม้สัก รูปแบบผลิตภัณฑ์ไม้สัก มีดังนี้

ภาพที่ 14 การใช้ประโยชน์ไม้สัก ของกลุ่มผู้ปลูกสวนสัก จังหวัดนครสวรรค์

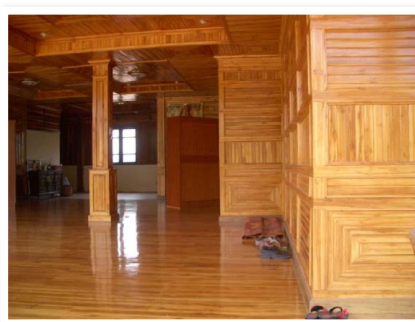
กลุ่มงานเศรษฐกิจป่าไม้ สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ กรมป่าไม้

ภาพที่ 15 ไม้สักสวนป่า เพื่อทำซุ้ม หรือศาลา จังหวัดกำแพงเพชร

ภาพที่ 16 ผลิตภัณฑ์ไม้สักจากสวนป่า เพื่อการจำหน่าย จังหวัดลพบุรี

ภาพที่ 17 การนำไม้สักสวนป่า ไปใช้ในการตกแต่งภายใน

บรรณานุกรม

กรมป่าไม้. 2535. รายงานสัมมนา 50 ปี สวนสักห้วยทาก. เฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา มหาราชินี, วันที่ 5 - 8 สิงหาคม 2535, ณ โรงแรมเวียงทอง, จังหวัดลำปาง. กรมป่าไม้. 414 น.

บุญวงศ์ ไทยอุตสาห์ สุนันทา ขจรศรีชล และสิรินทร์ ตียนานท์. 2535. งานวิจัยด้านการปลูกสร้างสวนสัก. ในการสัมมนา 50 ปี สวนสักห้วยทาก เฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา มหาราชินี, วันที่ 5 - 8 สิงหาคม 2535, ณ โรงแรมเวียงทอง, จังหวัดลำปาง. กรมป่าไม้. น. 56 - 79

อรุณี ภู่อุดแสง. 2548. ความรู้และข้อแนะนำ เพื่อการตัดสินใจปลูกสวนป่าสักเชิงเศรษฐกิจ. กลุ่มงานเศรษฐกิจป่าไม้, สำนักวิจัยการจัดการป่าไม้ และผลิตผลป่าไม้, กรมป่าไม้. 70 น.

อภิชาติ ขาวสะอาด และกมลวัฒน์ วิเศษศิริ. 2523. ผลของการเพาะเมล็ดสัก ที่ระดับความลึกต่างกัน. วนสาร 38:138 - 145.

อำนวย คอวนิช. 2535. อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของไม้สักในประเทศไทย. กรมป่าไม้. ในการสัมมนา 50 ปี สวนสักห้วยทาก เฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา มหาราชินี, วันที่ 5 - 8 สิงหาคม 2535, ณ โรงแรมเวียงทอง, จังหวัดลำปาง. กรมป่าไม้. น. 1 - 14

พิมพ์ที่ อักษรสยามการพิมพ์

16 ซอยบางแวก 2 แยก 4 จรัญสนิทวงศ์ 13 แขวงคูหาสวรรค์ เขตภาษีเจริญ กทม. 10160
โทร. 0-2410-8795-6 โทรสาร. 0-2410-7813 นายอรุณ รุ่งจิโรจน์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2553
E-mail : aksornsiam@yahoo.co.th